

Ո Ի Շ Ա Գ Ր Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Ուսումը չառած, արհեստ մը չսովորած, կրթութիւն չունեցող մարդոց սովորական ու մեծ պակասութիւնն է անմտադրութիւնը կամ անուշադրութիւնը, որ տաճկերէն կըսուի *սիգգարսըզլըզ*, եւ ռուսերէն *невнимательность*։ Վասն զի ուսման համը չառած, արհեստէ չհասկըցող ու կրթութիւն չունեցող մարդը ամէն բանի վրայ պաղ աչքով կնայի, ամէն լսած բանը մէկ ականջէն կըմանէ՝ մէկալէն կենէ, ուստի եւ անբանի պէս է։

Մեր ազգին մէջ որչափ ալ շատ լինին անուսում մարդիկ, զարմանալի բան է որ ուշադիր մարդիկը միշտ շատ են. անով է որ ամէն բանի վրայ շիտակ դատաստան ընող ու բնական կերպով մտաւարժ մարդիկ շատ կտեսնուին մեր մէջ՝ թէ արեւելք եւ թէ այս կողմերս. այնպէս որ շատ անգամ, տարիներով ուսում առած ու զանազան արհեստներ սովորած եւրոպացիները կզարմանան արեւելցւոց բարակամտութեանն ու դատողութեանը վրայ։

Բայց մեր ազգին ուշադիր բնութիւնը եւ բնական մտաւարժութիւնը պէտք չէ որ զմեզ անհոգութեան մէջ ձգէ, հապա անով աւելի պէտք է յորդորուիմք նորա այս ուշադրութիւնը սրելու ու կրթելու։ Փորձեմք տեսնեմք թէ ինչպէս կարելի է այս ուշադրութիւնը պահպանել, սրել, ու աւելցընել։

Եւ նախ այս նայիմք թէ ինչ բան է ուշադրութիւնը ըսածդ։

Ուշադրութիւն կամ մտադրութիւն կըսուի մարդու մտքին այն կարողութիւնը՝ որով մարդս մէկ դժուարութեան մը յաղթել ուղեւորով՝ խելքը միտքը մէկ բանի մը վրայ միայն կդարձնէ։ Օրինակի համար, պզտիկ տղուն կըսեմ թէ ահա քեզի մէկ կա-

պոց մը կեռաս ու բալ (ֆիշկե). թէ որ կըրնաս ինծի ըսել թէ այս կապին մէջ քանի հատը կեռաս ու քանի հատը բալ է, ամէն ալ քեզի կուտամ, տղան խելքը միտքը այն կապին կուտայ, մէկիկ մէկիկ այն կեռասներն ու բալերը աչքէ կանցընէ ու մատիկովը կհամրէ. ոչ իրեն քովը խաղացող շնիկին ուշ կդնէ, ոչ ձեռքի խումաճիկին, ոչ սայլիկին։ Ահա այսպէս ուշադրութիւն ընող մարդը այնպէս կզբաղի մէկ բանի մը որ քովի ուրիշ բաները ամենեւին աչքին չեն երեւիր։ Այս ըսել չէ թէ մարդս ամենեւին չկրնար երկու երեք բանի մէկէն խելք տալ, հապա թէ անկարելի է որ ամէն բանի ալ նոյնպէս սաստիկ լինի ուշադրութիւնը։

Ուշադիր մարդը երբոր բան մը կտեսնէ աչքին առջեւը, անոր ամէն մէկ յատկութիւններն ալ միտքը կըբերէ. անով աղէկ ալ կհասկընայ այն բանին ինչ եղածը։ Դնեմք թէ ձեռքդ ոսկի մը ընկաւ. դուն ամենեւին չես տարակուսիր անոր ոսկի լինելուն, ոսկի է ու կայ կըսես ու կառնուս. բայց վաճառական կամ աւաճախ մարդը ոսկին ընդունելէն առաջ աղէկ մը կնայի անոր գոյնը, նշանը, վրայի գրերը, եղբքը (ֆենարները), ուրիշ ոսկիի քով կդնէ որ տարբերութիւնը աւելի լաւ հասկընայ, տախտակին վրայ կձգէ որ ձայնը լսէ, կշռորդը (քերազին) կդնէ որ ծանրութիւնը իմանայ, եւ այս դատողութիւններն ընելէն վերջը միայն կդնէ միտքը թէ այն ոսկին իրան է թէ սուտ։

Ուրիշ օրինակ.— Խանութպանին մէկը ինծի կանգուն մը հասարակ չուխայ պիտի ծախէ, վեց բուպլի կուզէ. ծախս կընեմ, մէկ քովէք վար չեմ կրնար տալ կըսէ, ու կսկսի առջեւ լեզու թափել. այս տարի բուրդը խիստ թանկ է կըսէ, բանւոր գտնելը դը-

Ժար, խանութի վարձը (ֆիրան) բարձր, եւ այլն. թէ որ չորս կամ հինգ բուսի տալու լինիմ, այդ գնովը գտնեմ նէ ես կառնում կըսէ ու բերանս կփակէ: Բայց փորձ ու չուխայէ հասկըցող մարդը ինծի պէս չընէր. խանութպանին խօսքերուն չնայիր. իսկոյն միտքը կըբերէ բուրդին գինը, բանւորներուն աշխատանքը, խանութի ճամբու ծախքը եւ այլն, եւ կիմանայ որ խանութպանին ընելու վաստակը որչափ կուգայ, ըստ այնմ կառնու կամ կձգէ:

Ուշագիր մարդը բանի մը վրայ միտք ըրած ատենը անոր ամէն պարագաները կմըտածէ, ու այնպիսի հաշիւներ կընէ որ անուշագիր մարդուն աչքին ամենեւին չեն երեւիր: — Ատենով Գաղղիոյ մէջ սովորութիւն կար որ ամէն մարդ գլուխը խոշոր կեղծամ (փարիֆ) մը կդնէր ու վրան ամէն օր ճերմակ փոշի մը կցանէր: Ֆրանքլին փիլիսոփայն այս բանիս ուշագրութիւն ընելով՝ ըսեր է եղեր թէ «Գաղղիոյ մէջ միայն կեղծամ շինողներէն ահագին բանակ մը կըրնայ շինուիլ, ու այն փոշիով այն զօրքը (սաֆեր) կերակրել»: — Այսպէս ահա այն բաներն որ գրեւէն պղտիկ կերելին, ու զատ զատ որ առնես՝ մտադրութեան արժանի չեն կարծուիր, շատ մեծ բան կդառնան՝ թէ որ նայիս անոնց շատութեանը, ու շատ ժամանակ դիմանալուն:

Ուշագրութեան մէկ հետեւանքն ալ յայտնի կերելի այն արհեստներուն մէջ որ շատ մարդու վրայ բաժնուած են, ու շինուած մէկ բանը շատ մարդու ձեռքէ կանցնի: Օրինակի համար, մէկ գնդասեղը (քօփլուն) գնդասեղ լինելու համար՝ քառասուն հոգւոյ ձեռքէ կանցնի. վասն զի մէկը թելը թելհանէ (հէսկէ) անցընողն է միայն, մէկալը միայն կկըտրտէ, մէկալը ծայրերը կըսորէ, մէկ ուրիշը գլուխը կտրէ, եւ այլն: Յայտնի բան է որ այսպէսով ամէն բանւոր մէկ բանի միայն ուշ գնելով՝ այն քառասուն

հոգւոյ ձեռքէն ելածը թէ շուտ կլինի եւ թէ աղէկ, ուստի եւ աժան, Իսկ երբ այս մեր խեղճ քաղաքներուն մէջ կտեսնես որ մէկ մարդ մը թէ սափրիչ (պերպեր) է, թէ արիւն առնող, թէ սրնըխնի, թէ խորխնի, թէ բժիշկ, թէ դեղագործ, թէ ակուայ հանող, եւ այլն, հարկաւ կիմանաս որ այն մարդուն կամ մէկ ըրածն ալ աղէկ չլինիր, կամ թէ շատ շատ՝ մէկ կամ երկու բանին վարպետ կլինի: Անոր հակառակ, որ մեծամեծ մայրաքաղաքներն որ այս ամէն բաներուն ուրիշ ուրիշ վարպետներ կան, իհարկէ նոցա վարպետութիւնն ալ շատ աւելի գերազանց կլինի:

Ուշագրութիւն ըսածդ աստիճան աստիճան է: Ո՛րչափ տարբերութիւն կայ այն մարդուն մէջ որ մէկ բուսի մէջ ըսածն ալ ըսելիքն ալ կմոռնայ, եւ Յուլիոս Կեսարին մէջ՝ որ մի եւ նոյն ժամանակ չորս գրագրի չորս այլ եւ այլ նամակներ տուն կուտայ եղեր գրելու. կայ թէ այն մարդուն՝ որ մի եւ նոյն ժամանակի մէջ երեք սատրինջ (սաքրանճ) մէկէն կխաղայ եղեր:

Մարդուս ուշագրութիւնը այն ատենը աւելի սաստիկ կլինի՝ երբ ուշ գրածը իրեն սիրած ու սրտին ուզած բանն է: Կըսեն թէ ատենով Կարոլոս ԺԲ Շուետի թագաւորը, որ շատ կտրիճ մարդ էր, պատերազմի ատեն կեցեր՝ իրեն գրագրին տուն կուտար որ նամակ մը գրէ: Այն միջոցին յանկարծ ռումբ (կիլլի) մը կընկնի, վրանին ծածքը կծակէ. գրագիրը վախէն՝ ձեռքէն գրիչը վար կձգէ: — Ի՞նչ եղաւ, կըսէ թագաւորը: — Հապա ռումբը, կպատասխանէ գրագիրը: — Ի՞նչ կայ եղեր, կըսէ Կարոլոս. ռումբը ուրիշ բան, նամակ գրելը ուրիշ. դուն քու բանըդ առաջ տար:

Ասոր նման է նաեւ այն բանն որ կպատմեն թէ ատենով կրօնաւորին մէկուն օտքը փտտեր է, ու պէտք եղեր է որ կտրեն. կազաչեն իրեն որ հանդարտ ու անշարժ կե-

նայ որ վիրաբոյժը (*մեքանիկ*) ուղածին պէս աղէկ ու շուտով կտրէ լմնցընէ. չէ նէ կըսեն՝ պէտք կ'լինի որ երեք չորս հոգի ձեռքերէդ ոտքերէդ բռնեմք ու կոխեմք որ անշարժ մնաս: Խեղճ կրօնաւորը սաստիկ վախէն մէկ կերպով մը չհաւանիր այս բանիս. հապա կըսէ, սա իմ խաչելութիւնս ինծի տուէք, գրկեմ, խօսք կուտամ ձեզի որ ես ինքիրմէս անշարժ կ'կենամ: Իրօք ալ կառնու խաչելութիւնը գիրկը, կոխմէ այնպէս սաստիկ ջերմեռանդութեամբ որ բոլորովին կ'վերանայ, ու այնպէս հանդարտ կ'կենայ որ ոտքը կտրածներն ալ չիմանար:

Հիմա տեսնեմք թէ ինչ բաներով պակասաւոր կ'լինի մարդուս ուշադրութիւնը, այսինքն ինչո՞ւ համար աղէկ չնայիր կամ աղէկ չհասկընար մարդս այս կամ այն բանը:

Ուշադրութիւն ընողին մէկ պակասութիւնը այս է որ ամէն բանին մէկ կողմը, միայն աչքի զարնող կտորը կնայի, մէկալներուն ուշ չգնէր: Տուն մը պիտի բռնես. կերթաս կնայիս, սենեակները (*օսաներ*) մեծ ու սրտաբաց, պարտէզը տեսօք, առիքը բարձր ոսկէզօծ, սանդուղները փառաւոր, եւ այլն, եւ չես տեսներ որ վառարանները կ'մըխան, գերանները (*սիւրեկներ*) փտտած են, յատակները թացութենէ աւրուած են, սենեակներուն դիւրը անյարմար է, եւ այլն: — Այսպէս ատենով հին Յունաց կտրիճ զօրավարներէն մէկը, որ Ալլիբիադէս կըսուէր, նայեցաւ որ ամէն մարդ իրեն անունը կըծամծըմէ, իրեն վրայ կ'խօսի, ելաւ իւր շունին պոչը կտրեց. ամէն մարդ ուրաւ անոր վրայ խօսիլ, տիրոջը վրայ բամբասանք ընելէն դադրեցան: — Խանութպանները խիստ աղէկ գիտեն մարդուս այս անուշադրութիւնը: Ուստի ապրանքին աղէկ կողմը աչքիդ առջեւը կ'դնեն որ ոչ հիւսուածքին թուութեանը նայիս, ոչ գոյներուն խամութեանը, ոչ ուրիշ պակասութիւններուն. մէկ կող-

մանէ ալ կ'կենան քեզի ապրանքին գովասանքները կընեն թէ այս նոր մօսս է, այս կամայն անձինքն ալ ասկէց առին երեկ, եւ այլն:

Ուշադրութեան կողմանէ մէկ պակասութիւնն ալ այս է որ մարդիկ շատ անգամ այն բանին միայն ուշ կ'դնեն որ իրենց խելքին՝ իրենց սովորութեանցը եւ կամ իրենց բնութեանը յարմար է: Մաղձոտ մարդը ամէն բան դէշ կ'տեսնէ. թեթեւօլիկը ամէն բանին ծիծաղելի մէկ կողմը կ'գիտէ, բարեսիրտ մարդը ամէն բանին բարի կտորը միայն կնայի, փառասէր եւ ունայնամիտ մարդուն խելքը միտքը այն է որ մի գուցէ իրեն անպատուութիւն մը պատահի:

Ուշադրութեան երրորդ եւ գլխաւոր մէկ պակասութիւնն ալ այս է որ շատ մարդիկ մէկ բանին հարկաւոր դիտելու կտորները կ'ձգեն ու հարկաւոր չեղած բաներուն միայն կնային: Ասոր համար է որ, օրինակի համար, ճարտարապետները շէնքի մը կանխահաշիւը կընեն այսչափ, յետոյ կ'տեսնես որ կամ աւելի կերթայ կամ պակաս: Վասն զի խիստ շատ պարագաներ կան դիտելու՝ ուշ գնելու՝ որ կամ իրենք չեն նայիր, եւ կամ շէնքին տէրը առաջուց հաշուի չգնէր:

Մարդուս ուշադրութեանը սրուելուն մեծ արգելք են պարապութիւնը, իրեն բանին գործին չափազանց զբաղած լինելը, խելքը միտքը մէկ բանի մը ետեւէ տալը, բնական ապշութիւնը, ծուլութիւնը, անհամբերութիւնը, գիտցածովը գոհ լինելը, եւ տղոց վրայ այն տղայական անկուշտութիւնը՝ որով ձեռքերնին ինչ գիւրք որ ընկնի՝ կուզեն կարգալ, ամէն բանի վրայ վերիվերոյ տեղեկութիւն առնուլ, ու մէկ բանի մէջ ալ ինչպէս որ պէտք է գիտուն չեն լինիր:

Ուրիշ անգամ կ'տեսնեմք թէ ինչ ընելու է մարդս որ ուշադրութիւն ընելու վարժի, եւ իւր հոգւոյն այս պատուական կարողութիւնը սրէ ու կատարելագործէ:

